

MARTA SZASZKIEWICZ <https://orcid.org/0000-0003-7840-7896>

Muzeum Uniwersytetu Gdańskiego
Uniwersytet Jagielloński
marta.szaskiewicz@ug.edu.pl

JOANNA ŚLAGA <https://orcid.org/0000-0003-1769-1787>

Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego
joanna.slaga@uj.edu.pl

Muzea uczelniane i kolekcje – cele, założenia, przykłady

ABSTRACT

University museums and collections – aims, assumptions, examples

The aim of this article is to introduce the activities of museums and collections located in the structure of Polish higher education institutions. The analysis is based on concrete examples of academic units operating today. The authors distinguish several categories of museums according to their location, among them university and departmental museums. The second criterion is the organisational formula, in which the authors indicate, apart from museums, also centres and history interpretation units. Using archaeological, medical and natural history collections as examples, they describe similarities and differences in the way they work with resources. The article is also an attempt to start a discourse aimed at drawing attention to the potential lying in such units, the mission and duty of which is to preserve, secure, develop and make available for scientific and didactic purposes the heritage of the university and the history of science. The authors also refer to the legal situation of the university museum units and regulations, which the organisers may use when creating and conducting activities related to the collection and processing of tangible and intangible academic heritage, which is part of the world's scientific heritage.

Keywords: university museums, museum collections, scientific heritage, history of science, museum law

Słowa kluczowe: muzea uczelniane, zbiory muzealne, dziedzictwo akademickie, historia nauki, prawo muzealne

Muzea uczelniane zabezpieczają szczególną kategorię dziedzictwa jaką jest dziedzictwo akademickie¹. Tworzą nie tylko wystawy stałe oraz czasowe, ale pełnią przy tym ważną rolę edukacyjną i dydaktyczną. Jednostki te niedawno zostały również dostrzeżone jako partner w interdyscyplinarnych badaniach naukowych czy projektach społecznych².

Uczelnie coraz częściej dostrzegają potencjał zasobów materiałowych i osobowych muzeów akademickich jako istotny dla realizacji celów strategicznych.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie kategorii muzeów i kolekcji uczelnianych. Artykuł będzie również próbą omówienia niektórych przykładów istniejących muzeów uczelnianych, które pomimo podstawowej cechy wspólnej, za którą uznać należy ich ulokowanie w strukturze organizacyjnej szkoły wyższej³, należy traktować jako jednostkę indywidualną w swej specyfice, organizacji, zakresie i zasięgu działania.

Wyróżniamy kilka kategorii muzeów uczelnianych⁴. Są nimi m.in. jednostki ogólnouczelniane lub wydziałowe podlegające bezpośrednio nadzorowi rektora, kanclerza lub dziekana. W ramach szkół wyższych odnajdujemy zarówno muzea, które są mniej lub bardziej ustrukturyzowane, jak i kolekcje osadzone luźno w ramach jednostek. Obie formuły postępowania ze zbiorami skupiają się na kolekcji, jej wartościach i walorach oraz długotrwałym zachowaniu.

Niezależnie od tego, komu podlegają bezpośrednio, majątek, jakim dysponują, jest w zarządzie uczelni, a jego zabezpieczenie jest jej odpowiedzialnością. Wskazane kategorie wynikają ze struktury organizacyjnej i usytuowanych w jej ramach jednostek, które zajmują się m.in. zachowaniem i opracowaniem historycznych zbiorów.

W związku z różnorodnością formuł stosuje się pojęcie muzeum i kolekcji w strukturach uczelni zamiennie, traktując często kolekcję jako muzeum. Zbiory co prawda umożliwiają tę wymiennność, różnica powstaje jednak, gdy chodzi o zaplecze, serwis i funkcje⁵. Stosowanie szyldu muzeum wydaje się w wielu przypadkach podyktowane bardziej intencjami jednostki uczelnianej, niż wynika to bezpośrednio z formuły, dostępności dla szerokiej publiczności czy organizacji. Niemniej jednak muzea uczelniane są jednostkami gromadzącymi, zabezpieczającymi, opracowującymi i udostępniającymi zbiory specjalistycznemu gronu uczelni wyższych.

---

¹ Tradycja tworzenia muzeów przy uniwersytetach sięga końca XVII wieku. Za pierwsze z muzeów uniwersyteckich uznaje się założone w 1683 roku Ashmolean Museum uniwersytetu w Oxfordzie. Historia i wpływ tradycji na obecny kształt tych jednostek wymaga odrębnego opracowania. Na potrzeby artykułu autorki koncentrują uwagę jedynie na polskich muzeach uczelnianych i ich działalności od 1945 roku po czasy obecne.

² Wyróżnić należy projekty, takie jak: Treasures of the Polish University Heritage (Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych); Managing issues in running University museums and collections (Una Museums – Una Europa); PHOENIX Parallel Heritage of European Universities (Una Europa); Local museums and European identities: Heritage as a practice of belonging in Europe.

³ Dokładna definicja muzeów uczelnianych została zaproponowana przez autorki w innym miejscu – *vide* M. Szaszkiewicz, J. Ślaga, *Muzeum uczelniane – muzeum w uczelni. Strażnicy dziedzictwa akademickiego według uregulowań prawnych i praktyki*, „Muzealnictwo” 2021, nr 62, s. 58–67.

⁴ Kategorie przez nas wyodrębnione wynikają ze sposobu usytuowania tych jednostek w polityce wewnętrznej uczelni.

⁵ *Vide* D. Minsky, *On curating a small university collection*, „Curator” 1976, nr 19.

Zaznacza się różnicę pomiędzy muzeum a kolekcją, zwłaszcza pomiędzy ujęciem konceptualnym i terminologicznym⁶. Za szczególny element wyróżniający muzea można uznać ekspozycję, dzięki której można uzyskać szerszy dostęp dla osób spoza struktur samej uczelni; do innych cech charakteryzujących muzea należą opracowania naukowe, dążenia badawcze, wyspecjalizowany personel, program działania oraz edukacja. Cechy te nie odnoszą się do kolekcji artefaktów służących celom dydaktycznym czy też do zebranych przedmiotów zachowanych w uczelni, chociaż zwyczajowo takie zachowania się akceptuje⁷. Brak wyraźnej definicji muzeum uczelnianego powoduje niezrozumienie czy też niewystarczające docenienie tego obszaru aktywności uczelni.

Oczekiwania w zakresie ustalenia definicji są spore i stawiane przede wszystkim środowisku i zrzeszającym je stowarzyszeniom i sieciom⁸. Rozróżnienie powinno nastąpić na poziomie terminologicznym i konceptualnym⁹, a jego poszukiwania powinny być osadzone w funkcji, jaką pełni szkoła wyższa.

Kolekcje akademickie są zbiorami przedmiotów gromadzonymi z uwagi na ich przymioty lub wartość historyczną, naukową, artystyczną, a nawet sentymentalną. Są źródłem wiedzy o uczelni, nauce, materialnym wymiarem ich przeszłości i w związku z tym są często służebne wobec organizatora. Funkcja ta zdecydowanie determinuje postrzeganie i rolę muzeów oraz kolekcji akademickich. Służba uczelni, dydaktyce, często zamkniętym i określonym grupom docelowym spełnia jednak najistotniejsze z zadań, jakim jest stała ochrona śladów przeszłości i bieżącego rozwoju nauki, zaangażowanie w badania czy interpretację.

Obok dyskursu nad definicją muzeum i kolekcji uczelnianej oraz odniesień i porównań do innych jednostek muzealnych wciąż problematyczna pozostaje kwestia uregulowań prawnych tych jednostek. Muzea uczelniane, nawet wyodrębnione w uczelni i odpowiednio ustrukturyzowane, realizujące działania związane z upowszechnianiem i edukacją, udostępniające swoje ekspozycje szerokiej publiczności pozostają w zarządzie uczelni i jako ich jednostki podlegają regulacjom wewnętrznym i przepisom ustawy o szkolnictwie wyższym.

Tym samym, jak wynika z bieżących regulacji i ich interpretacji dla środowiska muzeów uczelnianych, jest traktowanie tych jednostek jako grupy muzeów prywatnych. Wszystkie muzea niebędące muzeami państwowymi czy samorządowymi, a zatem nie zorganizowane przez ministra, kierownika urzędu centralnego lub jednostkę samorządu terytorialnego, są muzeami prywatnymi.

---

⁶ C.M. Lourenço, *Between two worlds: The distinct nature and contemporary significance of university museums and collections in Europe*, 2005, https://www.researchgate.net/publication/274383583_Between_two_worlds_The_distinct_nature_and_contemporary_significance_of_university_museums_and_collections_in_Europe [dostęp: 1.08.2021].

⁷ W. Kinsey, *A college museum and the nature of its community*, „Curator” 1966, nr 9 (2), s. 106–113.

⁸ Z. Kozak, *Promoting the past, preserving the future: British university heritage collections and identity marketing* [Doctoral dissertation, University of St. Andrews]. Research repository St. Andrews, 2007, https://research-repository.st-andrews.ac.uk/bitstream/handle/10023/408/ZenobiaKozak_PhD_Thesis.pdf;jsessionid=74BAE0701AD24F9FC1A4B6A8B97B575D?sequence=7 [dostęp: 1.08.2021].

⁹ C.M. Lourenço, *op. cit.*

Do tej grupy zalicza się m.in. muzea działające w strukturach jednostek organizacyjnych jakimi są szkoły wyższe¹⁰.

Problematyczną kwestią w ramach bieżącej ustawy jest brak rozdziału na jednostki publiczne i niepubliczne oraz wskazania, że organizatorem publicznych muzeów mogą być nie tylko organy administracji rządowej czy samorządu terytorialnego, ale również państwowe lub samorządowe osoby prawne. W dotychczasowej interpretacji z przyczyn nieoczywistych jednostki muzealne, których organizatorem są uczelnie publiczne, uznaje się za muzea prywatne. To sytuacja, w której muzealne jednostki uczelniane, ich pracowników, realizowane działania w procesach związanych z ochroną dziedzictwa spycha się na margines. Ponadto dotkliwy jest konflikt kompetencji ministerstw. Muzea uczelniane z uwagi na osobę organizatora, jakim jest szkoła wyższa, podlegają bezpośrednio Ministerstwu Nauki i Edukacji, co w rezultacie skutkuje tym, że jednostki te nie mogą wprost ubiegać się o dotacje przyznawane przez Ministerstwo Dziedzictwa Narodowego i Sportu¹¹. Jest to istotne o tyle, że specjalistyczne programy konserwatorskie, wydawnicze czy wystawiennicze są najczęściej dostępne w sektorze kultury, a nie szkolnictwa wyższego.

Pomimo wskazanych wyżej trudności proces opracowania kolekcji w uczelniach postępuje, a szkoły wyższe w sposób dla siebie możliwy zapewniają zaplecze magazynowe, materiałowe czy osobowe. Nie do końca jeszcze oczywiste jest uznanie akademickich kolekcji za składową narodowego dziedzictwa.

Niezależnie od toczącego się dyskursu definicyjno-formalnego jesteśmy w stanie już teraz wyodrębnić uczelnianą grupę muzeów i kolekcji, scharakteryzować ją pod względem organizacji i podejmowanych działań oraz śledzić aktywność na wielu polach. Możemy ponadto wyznaczyć konieczny kierunek jej rozwoju.

Kategorie muzeów i kolekcji uczelnianych w Polsce

Różnorodność muzeów uczelnianych powoduje, że można je klasyfikować według odmiennych, czasem krzyżujących się, kryteriów. Najbardziej prominentne i widoczne wydają się ustrukturyzowane mniej czy bardziej, wyodrębnione jednostki uczelniane. Duże znaczenie poza aspektem organizacyjnym często ma historia wyodrębnienia lub wieloletnia intencja towarzysząca tworzeniu takiej jednostki. Poza muzeami mocno osadzonymi w przeszłości uczelni warto też wskazać te, które działają lub działać będą na podobnych zasadach w zdecydowanie młodszych uczelniach. Siłą jest w tych przypadkach także przekonanie władz o potrzebie utworzenia muzeum i budowania odpowiedniej polityki interpretacji bieżącej aktywności i zachowania kolejnych wątków w dziejach uczelni. Inną kategorią jest zakres tematyczny kolekcji i inną ukierunkowana na pewne cele działalność. Analizę dotyczącą liczby funkcjonujących jednostek i tych nowo formujących się podejmuje Stowarzyszenie Muzeów Uczelnianych (SMU) działające formalnie od 2015 roku. SMU podchodzi do tematu globalnie, prezentując w swych

---

¹⁰ M. Szaszkievicz, J. Ślaga, *op. cit.*, s. 210.

¹¹ *Vide ibidem.*

wydawnictwach wszelkie typy jednostek uczelnianych zajmujących się zbiorami specjalnymi. Są to zarówno muzea, jak i biblioteki, archiwa czy ogrody botaniczne posiadające kolekcje.¹² W wydanym w 2017 roku katalogu zaprezentowano 50 polskich jednostek uczelnianych, natomiast w anglojęzycznym jego formacie w roku 2020 było ich już 106.

Czołowe z działających dziś w Polsce muzeów uczelnianych wywodzą się z dawnych gabinetów uniwersyteckich. Dotyczy to przede wszystkim najstarszych polskich uczelni – Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Uniwersytetu Warszawskiego. Gromadzenie rozmaitych pamiątek czy bardziej specjalistycznych przyrządów było obecne od samych początków działalności tych instytucji. Z czasem kolekcje formowane były w celu naukowego opracowania czy dla wsparcia procesu dydaktycznego. W dziejach Uniwersytetu Jagiellońskiego najistotniejszą rolę w kształtowaniu dzisiejszego wymiaru muzeów i kolekcji odgrywały Gabinet Historii Naturalnej¹³, Gabinet Archeologiczny¹⁴ czy też XIX-wieczne zbiory anatomiczne Wydziału Lekarskiego¹⁵. Podobnie było w przypadku Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie już w ramach początkowo utworzonych wydziałów działało ponad 20 gabinetów naukowych i kolekcji artystycznych. Służyły one celom badawczym, dydaktycznym oraz upowszechnianiu wiedzy. Co więcej, zbiory muzealne Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego dały początek dzisiejszemu Muzeum Narodowemu w Warszawie. Wiele spośród posiadanych przez wspomniane uniwersytety zbiorów stało się podstawą dzisiejszych głównych muzeów czy zasila poszczególne z kolekcji wydziałowych. Tworzenie miejsc pamięci, ale także przestrzeni dyskursu i interpretacji przeszłości, na potrzeby rozwoju instytucji nie jest w obu przypadkach praktyką nową, a kontynuacją tradycji w nowych formułach. Inaczej przedstawia się sytuacja uczelni młodszych, gdzie nie zawsze kolekcjonowanie spletało się z podstawową działalnością instytucji, jednak z potrzeby budowania zaplecza dydaktycznego oraz wsparcia rozwoju procesu identyfikacji tworzone były i są muzea i centra.

Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego powołane w 1947 roku, a wywodzące się z XIX-wiecznego Gabinetu Archeologicznego, jest dziś największym muzeum akademickim w Polsce. Mieści się w najstarszym z budynków uczelni – Collegium Maius. Kolekcja muzeum nawiązuje do dziejów uniwersytetu, historii nauki i kultury. Muzeum ma rozbudowaną strukturę, w ramach której działają zespoły merytoryczne, konserwatorzy, edukatorzy, a także wyodrębniona wewnętrzna służba ochrony. Posiada odrębny regulamin dotyczący ruchu obiektów muzealnych, ich opracowania i użycia oraz szereg ścisłych procedur dotyczących działań w zabytkowym budynku. Muzeum UJ realizuje również działalność wydawniczą i wystawienniczą.

¹² *Vide* <https://muzeauczelniarne.pl/muzea/> [dostęp: 31.08.2021].

¹³ Gabinet Historii Naturalnej został powołany w 1782 roku, w czasie reform kołłątajowskich. Jan Dominik Piotr Jaśkiewicz był pierwszym opiekunem, ale i darczyńcą zbiorów botanicznych i zoologicznych.

¹⁴ Gabinet Archeologiczny został utworzony w 1867 roku przez profesora Józefa Łepkowskiego. Celem głównym było gromadzenie zbiorów archeologicznych. Istotne jednakże było również gromadzenie darów społeczności: dzieł sztuki, pamiątek, książek itp.

¹⁵ Gromadzenie preparatów anatomicznych rozpoczęło się w Uniwersytecie Jagiellońskim już od roku 1803. Rozwój kolekcji postępował regularnie dzięki pracownikom katedr oraz odpowiadającej na ich apel publiczności.

Wyodrębnioną jednostką muzealną jest także Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego (MUW). Powołane w 1980 roku jest kontynuatorem gabinetów ze zbiorami artystycznymi i naukowymi gromadzonymi od początku istnienia uczelni. Muzeum mieści się na terenie historycznego kampusu UW w XVIII-wiecznym Pałacu Tyszkiewiczów-Potockich przy Krakowskim Przedmieściu, prezentując swoje zbiory m.in. w ramach stałej ekspozycji.

Z kolei Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego zorganizowane zostało w 1992 roku w wyniku przekształcenia Oddziału Zbiorów Muzealnych Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego. Mieści się ono w głównym budynku uniwersyteckim. W zbiorach znajdują się przede wszystkim instrumenty naukowe, malarstwo i rzeźba oraz rzemiosło artystyczne. Muzeum posiada swoją wystawę stałą, realizuje też wystawy czasowe we współpracy z innymi jednostkami naukowymi i muzealnymi.

Poza wskazanymi samodzielnymi jednostkami w strukturach szkół wyższych są m.in. Muzeum Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie (1969), Muzeum Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie (2003), Muzeum Politechniki Krakowskiej im. Tadeusza Kościuszki (2004), Muzeum Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego (2006) czy Muzeum Historii Medycyny Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego (2011).

Muzea uczelniane tworzone są nie tylko w przypadku uniwersytetów o długoletnich tradycjach, ale także w ramach młodych i dynamicznie rozwijających się szkół wyższych. W przypadku takich jednostek zakres tematyczny gromadzonych zbiorów jest bardzo szeroki i dotyczy przede wszystkim zachowania i pielęgnowania współczesnych przejawów dziedzictwa akademickiego i jego interpretacji. Obok formuły organizacyjnej i miejsca w strukturze warto wskazać kierunek merytorycznych działań przez nie podejmowanych. W większości, we wskazanej grupie, muzea te gromadzą zbiory odnoszące się do poszczególnych kierunków nauki i ich historii oraz dziejów samej uczelni. Skupiają się również na relacjach i znaczeniu uniwersytetu dla regionu i kraju. Przykładami takich jednostek są m.in.: Muzeum Uniwersytetu Gdańskiego (2018), Muzeum Uniwersytetu Opolskiego (2019) czy Muzeum Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (2002), które działając w strukturze archiwum, powołało w 2013 roku Izbę Tradycji UWM.

Warto też przywołać te muzea uczelniane, których zadaniem jest zachowanie, opracowanie i upowszechnianie kolekcji, jakie znalazły się pod opieką uczelni, a niekoniecznie powiązane były bezpośrednio z jej historią. Do takich jednostek ogólnouczelnianych należą m.in. powołane w 2016 roku Muzeum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Jana Pawła II (Muzeum KUL). Jednostka w celach edukacyjnych opiekuje się zbiorami dawnego Muzeum Uniwersyteckiego oraz pamiątkami historycznymi i artystycznymi przekazywanymi przez darczyńców. W założeniu Muzeum KUL miało nie tylko realizować zadania edukacyjne i wystawiennicze, ale być przestrzenią spotkań i dyskusji o charakterze międzypokoleniowym i międzygeneracyjnym.

Najliczniejszą grupę stanowią jednostki muzealne lub odrębne kolekcje ulokowane wewnątrz wydziału czy nawet instytutu szkoły wyższej, które często nie mają wyodrębnionego regulaminu. Jednostka taka utrzymywana jest z budżetu wydziału, w którego strukturze się znajduje. Przykładem takiej jednostki jest Muzeum Inkluzji w Bursztynie, powołane w 1998 roku jako część pracowni Entomologii Ewolucyjnej w Katedrze Zoologii Bezkręgowców i Parazytologii na Wydziale Biologii Uniwersytetu Gdańskiego. „Uniwersyteckie zbiory inkluzji to kolekcja przyrodnicza, która przechowuje materiały

do badań taksonomicznych i jednocześnie stanowi bazę do poznania trzeciorzędowej bioróżnorodności, paleobiologii i paleoekologii”¹⁶.

W przypadku takich jednostek pojawiać się mogą muzea o rozbudowanym zapleczu lokalowym i osobowym lub osobne kolekcje w ramach instytutów, bez wyodrębnionej formy i struktury, gdzie realizacja celów wystawienniczych czy edukacyjnych odbywa się jako jedno z zadań pracowników naukowych. Przykładem jest kolekcja archeologiczna Wydziału Archeologicznego Uniwersytetu Warszawskiego, zbiory Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Jagiellońskiego czy kolekcja fotografii Instytutu Historii Sztuki tegoż uniwersytetu, należąca do najstarszych i najbogatszych archiwów fotograficznych o profilu historyczno-artystycznym w Polsce. W ostatnim przypadku materiał został poddany digitalizacji i odpowiedniemu udokumentowaniu. Z rezultatów można korzystać bezpośrednio poprzez stronę internetową¹⁷. Kolekcji dedykowany został odpowiedni katalog. Pozwala to na wykorzystanie materiału w celach naukowych i dydaktycznych.

Przykładami jednostek o mocno sprecyzowanym kierunku gromadzenia zbiorów są m.in. muzea i kolekcje medyczne oraz przyrodnicze. Warto przywołać tu Muzeum Historii Medycyny i Farmacji Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku, które zostało powołane w 2011 roku i działa w ramach Samodzielnej Pracowni Historii Medycyny i Farmacji. Muzeum mieści się we wnętrzach dawnego Pałacu Branickich, dysponuje kilkusetmetrową przestrzenią ekspozycyjną, prezentując w niej przede wszystkim instrumentarium i przedmioty obrazujące rozwój medycyny i farmacji. Poza działalnością dydaktyczną i wystawienniczą muzeum realizuje się bardzo aktywnie w ramach wydarzeń kulturalnych, takich, jak Noc Muzeum czy Europejskie Dni Dziedzictwa Akademickiego.

Kolejnym podobnym przykładem muzeum jest krakowskie Muzeum Farmacji będące jednostką Wydziału Farmaceutycznego Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jest to największe i najstarsze muzeum farmacji w Polsce, jedno z największych tego typu na świecie. Powstało w 1946 roku z inicjatywy Stanisława Pronia przy Okręgowej Izbie Aptekarskiej w Krakowie jako Muzeum Aptekarstwa Ziemi Krakowskiej. Siedzibą Muzeum od 1991 roku jest zabytkowa kamienica przy ulicy Floriańskiej, w której zachowało się wiele cennych elementów historycznej architektury. „Do Muzeum należy także biblioteka wraz z archiwum, w której przechowywane są m.in. dawne zielniki, urzędowe lekospisy i inne druki oraz archiwalia związane z historią aptekarstwa”¹⁸.

Wyróżnić tu należy również wyodrębnione kolekcje przyrodnicze. Przykładami są m.in. Kolekcja Plazmidów i Drobnoustrojów Wydziału Biologii Uniwersytetu Gdańskiego, Zielnik Wydziału Biologii Uniwersytetu Warszawskiego czy kolekcja pingwinów kopalnych lub paleogeńskich stawonogów znajdujące się w Uniwersyteckim Centrum Przyrodniczym im. Profesora Andrzeja Myrchy w Białymstoku.

Nieco większy zasób stanowią Zbiory Przyrodnicze Wydziału Biologii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu utworzone w 2004 roku, zajmujące obecnie siedem magazynów: dwa zoologiczne, cztery botaniczne i jeden antropologiczny. „W obrębie kolekcji Zbiorów Przyrodniczych wydzielona jest część dydaktyczna, wykorzystywana

¹⁶ *Vide* https://muzeum.gda.pl/?page_id=12&lang=pl [dostęp: 1.08.2021].

¹⁷ *Vide* <https://ihs.uj.edu.pl/fototeka> [dostęp: 1.08.2021].

¹⁸ *Vide* <https://muzeauczelniane.pl/farmacji-uniwersytetu-jagiellonskiego/> [dostęp: 30.08.2021].

w trakcie zajęć ze studentami Wydziału Biologii. Ekspozycje te służą jako pomoce naukowe na zajęciach z botaniki, zoologii, biogeografii, paleobiologii i wielu innych¹⁹. Jednostka ta dzięki digitalizacji swoich zbiorów udostępnia je w celach naukowych m.in. studentom piszącym prace dyplomowe.

Kolejnym przykładem wartym przywołania jest Muzeum Przyrodnicze Uniwersytetu Łódzkiego powstałe w 1962 roku przy Katedrze Ewolucjonizmu. Obecnie znajduje się przy Katedrze Zoologii Doświadczalnej i Biologii Ewolucyjnej w ramach Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska UŁ.

Część współczesnych zbiorów posiada wartość historyczną i pochodzi jeszcze z czasów przedwojennych. W kolekcji znajdują się okazy rzadko eksponowane w polskich muzeach przyrodniczych. Liczbę wszystkich muzealiów szacuje się na ponad sto tysięcy, a najliczniejszą ich grupę stanowią owady²⁰.

Warto też dodać, że w środowisku muzeów uczelnianych i tym samym w organizacjach pozarządowych wspierających tę grupę, działają też biblioteki i archiwa. Dzieje się tak przede wszystkim ze względu na zbiory i realizowane z ich udziałem zadania, a także działalność badawczą i popularyzatorską tych jednostek. W strukturach bibliotek i archiwów działają często wyodrębnione zespoły zajmujące się kolekcjami akademickimi (np. Archiwum Uniwersytetu im. Jana Kochanowskiego w Kielcach czy Sekcja Historyczna Biblioteki Politechniki Gdańskiej).

Jedną z form, jaka pojawia się w przypadku kolekcji akademickich, są tzw. zbiory rozproszone. Jest to system, który przewiduje, że tematyczne kolekcje ulokowane są w różnych częściach uczelni i podlegają nadzorowi jednostki muzealnej lub pojedynczego pracownika naukowego. Przykładem jest obecna forma działalności Muzeum Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu.

Stosunkowo nową i niejedolitą grupą zaliczaną do środowiska muzeów i kolekcji uczelnianych są centra i ośrodki interpretacji. Za przykład różnorodnych struktur i kierunków działalności warto podać przykłady krakowskich instytucji. Wspominamy o nich przez wzgląd na fakt, iż są to nowe formuły dla dotychczasowych muzeów wydziałowych lub instytucje wyjściowe dla przyszłych muzeów uczelnianych.

Centrum Edukacji Przyrodniczej w Krakowie jest pozawydziałową jednostką Uniwersytetu Jagiellońskiego, od 2016 roku mieszczącą się w obrębie III Kampusu UJ.

W ramach centrum zdeponowane zostały zbiory przyrodnicze, które uprzednio znajdowały się w jednostkach uniwersyteckich ulokowanych w różnych częściach Krakowa, takich jak Muzeum Zoologiczne, Muzeum Geologiczne, Zakład Antropologii Instytutu Zoologii oraz Instytut Botaniki. Głównym celem działania Centrum jest gromadzenie i konserwacja zbiorów zoologicznych, geologicznych, antropologicznych i paleobotanicznych, udostępnianie tychże zbiorów w realizacji

---

¹⁹ J. Błoszyk, S. Konwerski, *Zbiory przyrodnicze Wydziału Biologii UAM kontynuatorem 160-letnich tradycji muzealnictwa przyrodniczego w Wielkopolsce* [w:] *Muzealnictwo przyrodnicze w Polsce*, red. D.J. Gwiazdowicz, Gołuchów 2017, s. 136.

²⁰ H. Kowalski *et al.*, *Muzea uczelniane. Katalog*, Warszawa 2017, s. 201.

programów dydaktycznych i naukowych UJ, inicjowanie różnych form działalności w zakresie edukacji przyrodniczej oraz popularyzacji nauk ścisłych i przyrodniczych w społeczeństwie²¹.

Innym przykładem jest Centrum Edukacji Gleboznawczej – Muzeum Gleb Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie. To jedyne takie muzeum w Polsce (i jedno z nielicznych na świecie) poświęcone glebom.

Powstało w roku 2012 z inicjatywy prof. Stanisława Brożka. Od 1 października 2019 roku Muzeum funkcjonuje w ramach Katedry Ekologii i Hodowli Lasu Wydziału Leśnego Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie i zajmuje powierzchnię ok. 150 m². [...] W Muzeum Gleb można zobaczyć 86 profili glebowych pochodzących z różnych miejsc w Europie oraz USA²².

Warto w tym gronie przywołać Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie²³ utworzone w 2011 roku. Celem jednostki jest ochrona przed zapomnieniem losów mieszkańców Rzeczypospolitej (w jej obecnych i byłych granicach) poddanych zsyłkom, wypędzeniom i przesiedleniom. W skład Centrum wchodzi jednostka badawcza, muzeum, archiwum i biblioteka. Siedzibą Centrum jest krakowski Fort Skotniki. Zbiory znajdujące się pod opieką Centrum stały się podstawą utworzenia Muzeum im. gen. Władysława Andersa, obecnie będącego w trakcie organizacji, zainicjowanego 30 marca 2020 roku w ramach projektu pod nazwą „Droga do Wolności”.

Zakończenie

Podsumowując niniejsze rozważania, należy podkreślić, że tuż obok muzeów uczelnianych (ogólnouczelnianych czy wydziałowych) funkcjonują samodzielne kolekcje, które odgrywają ważną rolę w uczelni. To ogromny potencjał naukowy, dydaktyczny, promocyjny i popularnonaukowy, który niekiedy nie jest należnie wykorzystywany. Kolekcje mogą stanowić materiał do badań prowadzonych przez pracowników naukowych lub studentów uczelni. Odrębna kolekcja nie wymaga ustrukturyzowania ani scentralizowania w obrębie istniejących już muzeów w uczelni, potrzebuje natomiast zabezpieczenia, opracowania, zdigitalizowania i udostępniania. Pracownikom naukowym, którzy posiadają odpowiednią wiedzę i doświadczenie, aby merytorycznie prowadzić kolekcję i zastosowywać w bieżącej pracy badawczej i dydaktycznej, potrzeba narzędzi do gromadzenia danych i odpowiedniego ich przetwarzania, zaplecza lokalowego i finansowego dla zabezpieczenia fizycznego zbiorów. Tu oczywiście pomocą mogą służyć pracownicy muzeów uczelni, którzy dysponują wiedzą, doświadczeniem oraz posiadają odpowiednią infrastrukturę techniczną. Kolekcje mogą być prezentowane w przestrzeni uniwersytetu w ramach instalacji czy wystaw, ale przede wszystkim należy je opracowywać,

²¹ *Ibidem*, s. 114.

²² *Ibidem*, s. 158.

²³ *Vide* <http://www.zsylikwypedzenia.up.krakow.pl> [dostęp: 31.08.2020].

by mogły służyć nauce i badaniom m.in. dzięki dedykowanej bazie danych lub stronie internetowej²⁴.

Muzea z kolei (w zależności od możliwości jednostki, w której są ulokowane) powinny mieć m.in. wyodrębniony podstawowy regulamin, budżet oraz kadre. Zaleca się też, aby miały odpowiednio zabezpieczone zaplecze organizacyjne oraz wdrożone odpowiednie procedury i dokumentację, m.in.: wdrożoną politykę gromadzenia zbiorów, instrukcje dotyczące ruchu muzealiów, dokumenty wypożyczenia oraz odpowiednie protokoły czy umowy. Jest to niezwykle ważne z dwóch głównych powodów. Po pierwsze, z punktu widzenia samej uczelni i z uwagi na jej organizację. Muzea powinny działać przede wszystkim zgodnie z ustaloną polityką rachunkową uczelni, procedurami inwentaryzowania, finansowania itp. Po drugie, ze względu na intencję samego środowiska dążącego do tego, by muzea uczelniane były pełnoprawnym i aktywnym uczestnikiem w obszarze toczącego się dyskursu na temat współczesnego muzealnictwa.

Bibliografia

- Błoszyk J., Konwerski S., *Zbiory przyrodnicze Wydziału Biologii UAM kontynuatorem 160-letnich tradycji muzealnictwa przyrodniczego w Wielkopolsce* [w:] *Muzealnictwo przyrodnicze w Polsce*, red. D.J. Gwiazdowicz, Gołuchów 2017, s. 128–140.
- Carradice I., *A University Museum (MUSA): Whose heritage?*, „Opuscula Musealia” 2009, z. 17, s. 23–30.
- Folga-Januszewska D., *Muzeum. Definicje i pojęcie. Czym jest muzeum dzisiaj?*, „Muzealnictwo” 2007, nr 49, s. 200–203.
- Kinsey W., *A college museum and the nature of its community*, „Curator” 1966, nr 9 (2), s. 106–113.
- Kowalski H., Grassmann M., Bukowski M., Ślaga J., Piszczatowska M., *Muzea uczelniane. Katalog*, Warszawa 2017.
- Kowalski H., Grassmann M., Bukowski M., Ślaga J., Piszczatowska M., *Object-Science-Knowledge: Treasure houses of Polish academic heritage* [w:] *Treasure houses of Polish academic heritage*, red. H. Kowalski, M. Piszczatowska, M. Bukowski, M. Muskała, J. Ślaga, M. Szaszkiewicz, Warszawa 2020, s. 11–29.
- Kozak Z., *Promoting the past, preserving the future: British university heritage collections and identity marketing* [Doctoral dissertation, University of St. Andrews]. Research repository St. Andrews, 2007, <https://research-repository.st-andrews.ac.uk/bitstream/handle/10023/408/>

²⁴ Wspomniane już Centrum Edukacji Przyrodniczej w Krakowie ze swojej kolekcji wyodrębniło pokaźny zbiór motyli liczący 600 tys. okazów pochodzących z wszystkich obszarów geograficznych. Jest on jednym z trzech największych w Polsce zbiorów tej grupy owadów, zdecydowanie najlepiej zorganizowanym i opracowanym i jednocześnie jednym z najcenniejszych pod względem naukowym w skali światowej ze względu na zakres geograficzny zgromadzonych materiałów. Zbiór został wdrożony w system bazodanowy MuzUJ umożliwiający pełną inwentaryzację, digitalizację oraz sprawowanie pełnego zarządu nad każdym posiadanym okazem. Dzięki systemowi nowy okaz wprowadzany do zbioru jest oznaczony kodem QR umożliwiającym szybką kontrolę i śledzenie jego losów, dostęp do posiadanej dokumentacji i informacji, a także gromadzenie wyników wszystkich badań przeprowadzonych z jego udziałem. Zbiór motyli jest pierwszym, który wdrożył taki system dla zbiorów przyrodniczych w Polsce.

ZenobiaKozakPhDThesis.pdf;jsessionid=74BAE0701AD24F9FC1A4B6A8B97B575D?-sequence=7 [dostęp: 1.08.2021].

Lourenço C.M., *Between two worlds: The distinct nature and contemporary significance of university museums and collections in Europe*, 2005, https://www.researchgate.net/publication/274383583_Between_two_worlds_The_distinct_nature_and_contemporary_significance_of_university_museums_and_collections_in_Europe [dostęp: 1.08.2021].

Minsky D., *On curating a small university collection*, „Curator” 1976, nr 19.

Szaszkiewicz M., Ślaga J., *Muzeum uczelniane – muzeum w uczelni. Strażnicy dziedzictwa akademickiego według uregulowań prawnych i praktyki*, „Muzealnictwo” 2021, nr 62, s. 58–67.

Strony internetowe

<https://ihs.uj.edu.pl/fototeka> [dostęp: 1.08.2021].

<https://muzeauczelniane.pl/farmacji-uniwrsytetu-jagiellonskiego/> [dostęp: 30.08.2021].

<https://muzeauczelniane.pl/muzea/> [dostęp: 31.08.2021].

https://muzeum.gda.pl/?page_id=12&lang=pl [dostęp: 1.08.2021].

<https://www.zsylvkiwypedzenia.up.krakow.pl> [dostęp: 31.08.2021].